

דר ביה בציבי ותיבנא דלא צריך לאוירא משום דלמחר מפנהו ודר בוי.

[תשובת רב מתתיה גאון, במדכי סי' תקנ']
שאלו מקמי רב מתתיה גאון, ראובן היה לו חצר בצד חצרו של עובד כוכבים, והיו חלונותיו של ראובן פתוחים לחצרו של עובד כוכבים, ובדיניהם לא היה עובד כוכבים יכול לסותמם אך אם רצה לבנות בונה, ומכר עכו"ם חצרו לישראל, מהו שיבנה זה הישראל הלוקח כותל ב[צד] חלונות. והשיב רב מתתיה: חס ושלום אינו מן הדין, וישראל יש לעשות כדיני ישראל וכשלקחה ידע שאין בדיניו כמו בדיני העובדי כוכבים, ואינו יכול לא לסתום ולא להאפיל, ואינו יכול לעשות כעובדי כוכבים.

[תשובות לגאונים מספרות הגאונים עמ' קח']
שאלה, ראובן זבן חצר מגוי, והוה בה כווי (=מלוטם) דפתיחן לחצר דישראל, ואי הוה בעי ההוא גוי להפתח כמה כווי לרשותא דישראל לא הוה יכול לעכובי עליה, דכל אינש עביד בביתיה מאי דבעי, ההוא ישראל מי אית ליה חזקה דחלונות או לא. תשובה: כיון דקא ממחי האי בר ישראל בלוקח מן הגוי, דינא הוא דסכר להו להני חלונות, מה נפשך, אי כגוי חזקה אחזיק ופתח חלונות לחצר ישראל, לא גוי אית ליה חזקה ולא למאן דאתי מכחו, דאמר רב יהודה אמר רב הבא מחמת גוי הרי הוא כגוי מה גוי אין לו חזקה אלא בשטר אף הבא מחמת גוי אין לו חזקה אלא בשטר, וכל שכן בר מצרא דהני

כי גויים לא הוה חזקה. ואי אמר בעינא למבנא אשיתא לקבליהון ואפליגון אית לי בדיני גויים למבנא, אלא האי דלא בניתי דהוי ידענא דלאו חזקה היא עלי ועוד לא אזקן, השתא הויין לישראל דאית להון חזקה קא ממחינא, וטעמא קאמר ומחאתו מחאה, ודינא הוא דסכר להי, דילמא (=אלא) אס' (כן) דמייתי לוקח או גוי ראייה ברורה די בטעמא אי פתיחן כוי בזביני או בחלפין (=נחליפין) בהיתרא ולא באונסא.

[תשובות הגאונים הקצרות סי' רמז] [בגמ': ישראל הבא מחמת עכו"ם הרי הוא כעכו"ם וכו'] ראובן שקנה חצר מאינו יהודי וההוא אינו יהודי אית ליה כוי (=מלון) דפתיחן לחצר ישראל, ואי הוה בעי ההוא האיני יהודי למפתח כמה כוי לרשותא דישראל, לא היה יכול לעכובי עליה, דהכי דינא דבי דואר כל מה דבעי אינשי למעבד ברשותיה ליעביד, השתא ההוא ראובן שקנה מן האיני יהודי אית ליה ההיא חזקה אי לא. תשובה, אותן החלונות הנמצאות הן בחזקתן, ולא יכול השכן ההוא בר ישראל למימר סתום אותם, אך אם רוצה ראובן עוד להוסיף על אותן החלונות ולומר כבר אם היה האיני יהודי עושה אף אני אעשה, דכיון דמכח אינו יהודי קא אתינא דינו כאינו יהודי, לא יכול למימר הכי אלא דינו כישראל, ואם רוצה ראובן לבנות ולעשות חלונות אחרות ירחיק ממקום חבירו ארבע אמות ויבנה ויפתח, כדתנן החלונות מלמעלן ומלמטן ומכנגדו ארבע אמות.

קאמר ליה לא צריכא דדר בו בתיבנא וציבי דלא צריכי לאויר משום דלמחר מפנהו ודר בו.
42. תע"ע תשובות נספות. וכן שם בתחילת סימן זה הביא תשובת מהר"ם החולקת, וכ"ה באגודה סי' עה: נמצא בתשובה אם יש לישראל חלונות לחצירו של כותי ושוב קנה ישראל חצירו של כותי, יכול הישראל לבנות כנגד החלונות, כיון דאין חזקה זה כנגד הכותי, כיון דבדיניהם יכול האחד לבנות האחד לסתום.
43. ועי' תשובה גנ"ש עמ' רלג.

41. וכ"כ שם דכתב כן הראב"ה סי' אלף ח' שהשיב רב מתתיה גאון שהישראל יש לו לעשות הישר בעיניו ולא בדיני האומות ואינו יכול לא לסתום ולא להאפיל. ובמדכי סי' תקנ המובא בקטע הבא להלן מובאת חלק מהתשובה ומקוצרת, ובסיומה כאן שונה במקצת: והלכתא כשמואל ויכול בעל החלונות לעכב עליו מלבנות כנגדם ואע"פ שאין צריך לאויר, שהיום [אם] יש לו בבית הזה אחר למחר מפנהו כדאמר' בפ"ק ההוא דהוה בני אשיתא כו' א"ל כי [קא] מאפלת עלי כו', א"ל רב פפא דינא

נאוני מורח ומערב ס' קא] כיון דזבנה להאי דרתא בר ישראל, לא מיבעיא דבדיני גוים איבעי ליה לסתומי – הא שבקינן ליה, אלא אפילו לא הווי ליה לההוא בר ישראל מזבן הא דינא דגויים למסתמינן להני כוי, ומחזיק ליה על בר ישראל – חזקה דגוי לאו חזקה היא דסתם גוי אנסא הוא, ומאן דזבין מגוי לא מוקמינא ליה לההוא חזקה דגוי בדידיה, דאמר ר' יהודה אמר רב הבא מחמת גוי הרי הוא כגוי, מה גוי אין לו חזקה אלא בשטר אי לא אישתיק תלת שני ולא מחי ביה לא יכיל השתא לערעור בהו, דגוי מחזיק לן דאנסא אבל בר ישראל דלאו אנוסא הוא איתבעי ליה למחויי, דאצריכו רבנן מחאה על כוי, דאמר ר' זירא למטה מ' אמות יש לו חזקה ויכול למחות והלכה כר' אלעזר, וכל מחאה הכין משכחת לה דאחזיקוהו ואימחי ולא סלקיה להזיקיה, וההוא בר ישראל נמי כיון דאחזיק תלת שני בפניו ושתיק ולא מחי אחולי אחיל. עמרם בר ששנא ריש מתיבתא דמתא מחסיא.

אוצר החכמה

[המקח וממכר לר"ג שער יד] [בגמ': הבא מחמת עכו"ם אין לו חזקה אלא בשטר] כשהעכו"ם לוקח מישראל אע"פ שנתן דמיו לישראל לא קנה אותו העכו"ם הקרקע הזה באותן דמים כמי שקונה ישראל מישראל בנתינת הכסף, אלא לא קנה זה העכו"ם עד שיכתוב לו ישראל זה שטר מכר, וכמו כן אם לקח ישראל מעכו"ם קרקע ונתן לו דמים לא קנה אותו ישראל עד שיכתוב לו העכו"ם שטר מכר, כדגרסינן אמר רב יהודה אמר רב הבא מחמת עכו"ם הרי הוא כעכו"ם מה עכו"ם אין לו חזקה אלא בשטר אף הבא מחמת עכו"ם אין לו

[תשובות הנאונים אסף תרפ"ט עמ' כה ס' ע] [בגמ': ישראל הבא מחמת עכו"ם וכו'] בר ישראל דזבן דרתא מן גוי, וההוא גוי הוה ליה כוי (=סלון) דפתיחן לבי ישראל, ובדיניהון דגוים או (=א) בעי בר ישראל למיבנא אשיתא (=סמל) ולמיסתם הלך (=סנ) כוי דגוי הוה סאתים (=סמס). ואיבעיא לך, השתא כד זבנה בר ישראל לההיא דרתא – אית ליה לההוא בר ישראל למבנה ולמסתם הלך (=סנ) כוי, או לא, ואו (=וא) אית מן דינא [למסתם ולמבנא] הוה אית עליה מן דינא למחויי על בר ישראל חבריה בשעתא דזבנה מן גוי, [הני כוי לית לך בהון חזקה] ומימר ליה דחזקה דילך כחזקת גוי הוא, כל אימתי דבעינא למבנא לא מעכבת עלאי, אי לא הוה אית מן דינא למעבד הכין, או לא, ולמאי נפקא מינה דאי הויאן ליה הלך כוי (=סלון סוס) ברשותא דישאל שני חזקה בלא מחאה – תוב לא מצי למיסתם הלך כוי, דינא מאי. [משווא]: הכין חזינא דדינא לאו כי היכין דאמר ליה בר ישראל לבר ישראל חבריה דחזקה דילך כי חזקה דגוי, גוים אינן ודיניהון ידעין (=ידועין), אבל ישראל [הא ת]נינן חלון המצרי אין לה חזקה והצורי יש לה חזקה, מן שעתא דזב[ניה] בר ישראל לדרתא מ[ידע] ידע דאית ליה חזקה דכוי, ואי הוה סתים באשיתא באפאי בעידנא דזבנה ישראל לדרתא מגוי לא הוה יכיל למפתחא, אבל השתא ודאי דכי זבנה ישראל מגוי לא הוה סתים באפיהון – לא יכיל ההוא שכינ למיסתם באפיהון כדינא דישאל.

אוצר החכמה

[נוסח התשובה לשאלה לעיל מ' עמרם בר ששנא, ריש מתיבתא דמתא מחסיא, בתשובות

מהר' רמ"י מד, א: ואתמר נמי משום רבינו שרירא שאפילו הלך הישראל והתפיס בעכו"ם עד שבנה כנגד החלון בעל כורחו, יכול למחות אפילו לאחר כמה שנים דשלא כדן עשה, ואע"פ שאינו צריך לאור החלונות יכול לעבב עליו עד שיפייסנו בממון וכו' וכן עכו"ם שיש לו חלק בביתו על חצר ישראל ומכר העכו"ם ביתו לישראל יש לישראל לבנות

44. להלן נח, ב.

45. ועי' לעיל מרדכי ס' תקנ"ד תשובות רב צמח ורב מתתיהו.

46. לפנינו נט, א: ר' אלעא.

47. בהע' שם: התשובה הובאה גם בראבי"ה כתב יד על שם ר' עמרם, ובבעל העיטור אות מחאה הובא הפסק שלפנינו. וכתב העיטור אות מ' מדעא

בעבור המטלטלין ובעלי חיים, ואף גם זאת לא לענין להעמידן ברשות הבעלים הראשונים נאמרה, אלא להעמידן ברשות הבעלים השניים נאמרו כאשר אנו שונים כדת⁴⁹ נטלו המוכסין חמורו וליסטין כסותו, ואף לענין מאן דזבין חמארא לחבריה ואתא גוי קא אניס ליה מיניה⁵⁰ אבל בקרקעות אין אומרים סתם גוי אנס הוא ואין מוציאים קרקעות מרשות הבעלים הראשונים בהכנס הגוי ידו בלבד בה, ואף לא בהחזקו בה כמה שנים, לפי שלא ניתנה חוקות החזקה אלא לישראל אבל גוים אין מעמידין שדה בידיהם אלא בשטר מכר, וכיון שכתב לגוי שטר מכר זכה בשדה. במה דברים אמורים בסתם גוי שזוכה בשטר, אבל בגוי שנתברר שהוא אנס או סיקרקון אין זוכה בשטר לבדו, ואפילו היה ישראל אנס אין זוכה בשטר לבדו עד שיאמרו העדים בפנינו מנה לו או שקל לו ושאר הפרטות השנויות להלן⁵¹.

על כן, שיש בידו שדה ראובן ויש בידו שטר מכר עליה ולא נתברר שהוא אנס הרי היא שלו. ואם מכרה לישראל ומסר לו השטר ההוא הרי היא שלו (שליש) [של ישראל] השני. ואם אין ביד הגוי שטר אף על פי שאכל פירות השדה כמה שנים לא קנה אותה. ואם מכר אותה לישראל ואף ישראל זה החזיק בה כמה שנים, אף ישראל זה לא קנה אותה כי בטענת הגוי הוא בא, (ואפילו) [ואם] לא היה הגוי באמצע כיון שהחזיק ישראל זה שלש שנה קנה את השדה בלא שטר. הרי נתברר כי אם היטלתה באמצע סתם גוי אנס הוא נקשו הקושיות אשר הקשית ועוד קושיות אחרות, כי טעם זה נאמר להוציא את החפץ מרשות בעלים הראשונים ואתה

חזקה אלא בשטר, ואע"פ שישראל קונה מחבירו בנתינת הכסף בלבד כמו שפירשנו בשער יג, אינו קונה אלא בשטר, ומשום הכי גרסינן⁵² הקונה בית מן העכו"ם בא"י כותבים עליו אוננו ואפילו בשבת, ודבר זה יש לנו להאריך בפירושו אלא שאין זה מקומו, אבל הוי יודע דחילוק גדול יש בין ישראל שלוקח שדה מן העכו"ם לעכו"ם שלוקח שדה מישראל⁵³ וכו".

[המקח וממכר שער פ דין האחד עשר] עכו"ם אין לו חזקה אלא בשטר.

[תשובות הגאונים הרכבי סי חקל] [בגמ':

הבא מחמת עכו"ם הרי הוא בעכו"ם וכו'] לר' סעדיה גאון ז"ל, שאלת, הא דאמר רב יהודה אמר שמואל הבא מחמת גוי הרי הוא כגוי, מה גוי אין לו חזקה אלא בשטר אף הבא מחמת גוי אין לו חזקה אלא בשטר, והקשית ואמרת היכי דאמי שטר זה אשר יבוקש מישראל להניח בידו את השדה, אם שטר שכתבו בעל השדה לגוי ההוא שמכר לישראל הזה, והלא יכול בעל השטר לומר סתם גוי אנס הוא לא יועיל לך שטר שכתבתי לו, לפי שאין עדים שיעידו כי בפניהם מנה לי את הכסף, ואם שטר זה שזוכה בו ישראל הלוקח מן הגוי הוא שטר שני שכתבו בעל השדה לסלק עצמו מן השדה, ובשביל שטר זה שני זכה בה ישראל זה, אם כן במה יזכה בה גוי לעצמו ואין בידו אלא שטר ראשון, והיאך אמרנו שהגוי יש לו חזקה בשטר.

וזאת תשובתך, כי אם הכנסנו במחשבתנו כי סתם גוי אנס הוא אף בקרקעות, בודאי יש להקשות כאשר הקשית ואף קושיות אחרות, אלא כך הוא הדבר, כי סתם גוי אנס לא נאמר אלא

49. בכ"ב: וכן הגוי אין לו חזקה כישראל [בדפוס: בישראל] אלא בראיה.

50. ב"ק קיד, א.

51. להלן מה, א.

52. מז, ב.

כנגד החלוק וכו'. וראה לשונו בפירושי רבינו חננאל שבמהדורתי על אתר. והובא עוד בהגהות מימוניות ה"ל טוען ונטען פ"ד ה"ז אות ו.

48. ב"ק פ, ב. גיטין ח, א.

48ב. המשכו להלן נד, ב. ועיי' הערה על קטע מכאן.

ראובן, לפי שבא עליו לוי משני צדדים, ואומר לו אם היו אצל הגוי היה בדין להשתלם סך משכונתו משאר קרקעותיו, ואם לישראל היה ממושכנים והחלו היה לו מן הדין שירד על שאר קרקע ומשתלם מהם סך משכונתו, ומ"מ מתחייב ראובן לפרוע ללוי סך משכונתו שבשבילו פרע לגוי, ואם אין בדיני הגוים שירד בעל המשכונה על נכסי הממשכן, יכול ראובן לומר לו ללוי, אתה מכח הגוי בא והגוי אילמלא נשתיירה הקרקע אצלו לא היה לו רשות להושיט ידו בשאר קרקעותי ודיני כדינו וטענתו טענה, דקימא לן הבא מחמת גוי הרי היא כגוי, ובין כך ובין כך הפירות שאכל לוי מן הקרקע שהניח ראובן אצל לאה אחותו לאחר פטירת אשתו של לוי יש עליו לשלם דמיהם לראובן, שיכול ראובן לומר לא וויתרתי הפירות אלא ללאה אחותי אבל לך לא וויתרתי וטענתו טענה, ויש על לוי לפרוע לו דמיהם.

[תשובות הגאונים תורתן של ראשונים ח"ב עמ' לא. תשובות הגאונים שערי צדק חלק ד' שער ג' סי' נג. ככ"ו וככ"ה רב נחשון] [בגמ': ישראל הבא מחמת עכו"ם וכו'] שנינו⁵² חזקת הבורות וכו' חזקתם ג' שנים מיום ליום, ודבר זה ישראל מישראל, אבל ישראל שהיתה לו חצר ולקחה ממנו גוי ומכרה הגוי לישראל אחר וכתב לו שטר ואכלה ג' שנים, ובא ישראל בעלה הראשון וערער על ישראל שלקחה מן הגוי ואמר לו חצר זו שלי מה אתה עושה בה, ואמר לו הישראל לקחתיה מגוי, אם אמר לו אכלתיה שלש שנים חזקה – לא אמר כלום, למה, שחזקת הגוי אינה חזקה, שסתם גוי אנס הוא, ונכרי גוי [שס: ונכסי גוי] הרי הוא כמדבר, אבל אם אמר לו הישראל לקחתיה מגוי והוציא שטר כשר שחותמין עליו עדים כשרים או שיכתוב בערכאות של גוים נאמנין – עומדת חצר בידו⁵³.

סובר להעמידו בטעם זה בחזקת בעליו הראשונים, וכשאתה מסיר מן האמצע סתם גוי אנס הוא נתפרקו כל הקושיות כאשר פירשנו.

[תשובות גאונים קדמונים ס' נא] [בגמ': הבא מחמת עכו"ם הרי הוא כעכו"ם וכו']⁵⁴ ושאלת עוד, ראובן הלך למדינת הים ומשכן מקצת קרקעותיו לגוי ומקצתן הניח ללאה אחותו להתפרנס מפירותיהן, לימים בא לוי ונשא בת אחות ראובן זה, אז יעצתו לפדות הקרקע מן הגוי, אז כתב לוי לראובן למדינת הים אם ייטיב בעיניו שיוציא הקרקעות מיד [הגוי], השיב לו ראובן טוב בעיני שתאכל אתה פירות הקרקע יותר מן הגוי, אז פדה הקרקעות והוציאם מיד הגוי, מתוך כך מתה אשתו של לוי, ונלכדה העיר ונשבית חמותו של לוי אחות ראובן זה, ונמלט לוי זה לבדו מכל השבייה, אז הלך והחזיק בכל הקרקע ממושכן ושאינו ממושכן, ולא מיחה בו אדם מעולם על שידעו אותו קודם לכן יוצא ובא בכל אשר לחמותו ובעלה, לימים בא ראובן ממדינת הים וביקש לירד על קרקעות ולא נתנו לו, כי אומר הקרקע שפדיתי מן הגוי אינה שוה מה שנתתי בה, משיב ראובן זה בזמן שפדית הקרקע כפליים היתה שוה ממה שנתת בה, והקרקע שנתתי ביד אחותי לא אניחנה כלל לא הקרקע ולא פירותיה מהיום ב' שנים כי לא יצאה מרשותי לרשות אחר אלא ליד אחותי, וגם לא היתה ממושכנת לעולם לא לגוי ולא ליהודי, וגם אתה לא נכנסתה בה אלא בקול אחותי כי היית עמה כבן בית ודבר זה ידוע לישראל ולאומות עולם, יורנו רבינו מה יש מן הדין בקרקע ופירותיה.

[משנה] כך היא, אילמלא נשתיירו אותן קרקעות ביד הגוי היה בדין לחזור על שאר הקרקע של ראובן ולהשתלם מהם מעות משכונתו, יש ללוי אף הוא להשתלם מן המעות שנתן לגוי משאר קרקעותיו של

53. ראה גם למאירי בב"ה שכתב כאן: וגאון

אפיק כורא ועייל כורא לא הוי חזקה, אמר רבה [ננס"ג ט' גלן פ"ז וזומל: רבא] ובצור מחוזא הרי זו חזקה.

אמר רב נחמן תפתיחה לא הוי חזקה, אפיק כורא ועייל כורא לא הוי חזקה, והני דבי ריש גלותא לא מחזיקין בן ולא מחזיקין בהי.

[חמקח ופסבר לדה"ג שער ט] הענין החמשי: צריך שיהא אותו מקום שהחזיק בה משומר מן הערודים דהתם הוא דמהניא ליה חזקה. אבל אם הוי מקום שערודים מהלכים בו לא. כדגר"י אמר רב יהודה האי מאן דאחזיק מגודא דערודי ולבר לא הוי חזקה. מ"ט אמר מאי דזרענא נמי ערודי אכלי ליה. ופי' גודא דערודי מקום שהם מחזיקים את הערודים וכל שהוא מקום ולאחריו הוי מקום הערודים (ו)אות' חזקה אינה מועלת למחזיק.

הענין הששי: צריך שיהא אותו מחזיק שיהא לו ריוח בעבודת אותה שדה שאם אין לו בה שום ריוח כלל לא יתכן לו החזקה, כדגרסינן אפיק כורא ועייל כורא לא הוי חזקה, דזה שפי' משום דאין הריוח בעבודתו כלום.

הענין השביעי: צריך המחזיק הזה במה

ואם אמר לו ישראל ראשון לגוי הוציא שטר (שלקחתיה) [שלקחת] ממני, אם אמר לו הגוי אני לקחתיה ממך אינו נאמן, (דאם) [ואם] אמר לו ישראל בפני לקחה גוי זה מישראל הראשון נאמן, דאמר רבא דאם טען ואמר לדידי אמר לי גוי זה דאנא זבינתא מיניה מהימן, השתא אמר גוי לא מהימן אמר איהו מהימן, אלא אי אמר קמי דילי זבנה מינך גוי מהימן, דאי בעי אמר אנא זבינתא מינך והא כבר אכלתיה שני חזקה ואירכס לי שטראי.

[אוצר החכמה]

לו, א [הלכות גדולות הל' כ"ב מהד' י' ס עמ' תנח] אמר רב יהודה האי מאן דנקיט מגלא ותובליא ואמר איזיל איגזריה לדיקלא דפלניא דזבנתיה מיניה מהימן, מאי טעמא לא חציף איניש דיגזר דיקלא לא דיליה.

[אוצר החכמה]

אמר רב יהודה האי מאן דאחזיק מיגודא דערודי ולבר לא הוי חזקה, מאי טעמא מימר אמר כל מאי דעביד ביה ערודי אכלי ליה.

אמר רב יהודה אכלה עורלה הרי זו חזקה תניא נמי הכי אכלה עורלה שביעית וכלאים הרי זו חזקה.

אמר רב יוסף אכלה שחת לא הוי חזקה,

אכלה ערלה הרי זו חזקה וכ"כ הטור סי' קמא סעיף י"ג בשם הגאונים ובמ"מ טוען ונטען פ"ב ה"ב נכתב שכך הוא גרסת הגאונים והלכות הרי"ף ועיקר, וראה בהערה להלן על תשובה"ג הרבני סי' רסז וצרף לכאן. ועי' תוס' ובר"ח כאן.

2. ראה עוד ברמב"ן שכתב דמה שפירש רבינו הגאון (-רה"ג) (בספך) [בספר] המקח דהיכא שאכלה בדבר שיש בו עבודת מצוה מהני ליה החזקה – אינו, שאם כן היאך אמרו רב יהודה לטעמיה דאמר חבילי זמורות אכילה היא, הא אכל הפרי עצמו בעבירה, ולי נראה שהדין עמו וכו'.

3. בסוגייתנו.
4. בכ"ב: ה': צריך החזקה שיהא בדבר המשומר מן הפראים, שאם [בדפוס: כי אם] יהיה מאכל לפראים אינה חזקה, כמו שאמרו אמר רב יהודה האי מאן דאחזיק מגודא דערודי ולבר לא הוי חזקה מאי טעמא מימר אמרי מאי דזרע נמי ערודי אכלי ליה. (ולא הובא תוספת הפירוש גודא דערודי).
5. בכתיב בהרחבה: ו': צריך המחזיק להעמיד

הראשונים שבספר כתבו כן אף אם טען זה הבא מחמת הגוי שהגוי הראה לו שטר מכירה ושקבלה הימנו אלא שאחר (שלא) [שלש] נתרשל בשמירתו ואבד הימנה. והוסיף המאירי ומכל מקום יראה לי בזה דוקא שיתען שהכיר בה והוחזק בה במקויימת ומאשרת כהלכה ושאלין בה שום זיוף. ויתכן שרבנו כלל בדברי המאירי בלשונו לקחתיה מגוי והוציא שטר כשר שחותמין עליו עדים כשרים. אלא שרבנו הוסיף שכך דינו כמקויים בכתוב בערכאות של גויים נאמנים. וראה גם בנספח למובאותינו לדף נה, א בדין דינא דמלכותא, על קבלת שטרות הנעשים בערכאות. וראה בפירושי רבינו חננאל שבמהדורותי שבכת"י הגניזה מביהמ"ד דרי"ח כתוב עד דחזית ליה לשטרא על ישראל. ובכך משמע כרבינו כאן שמספיק שראה בלבד שטר מישראל. אבל בהבאת דברי רבינו חננאל עצמו מתוך דבריו שהובאו משטמ"ק הנר כתוב: עד דלימא ליה הב לי שטרא דזביני דזבנת לה מישראל.

1. כמצויין ברמב"ן שכתב: כל הגאונים גורסין